

Islamofobi

ett tabu i tiden

JAN TULLBERG
Docent i Företagsekonomi
vid Stockholms Universitet

För en del debattörer är "islamofobi" något förkastligt. Den åsikten hävdar att det inte finns tillräckliga skäl att förhålla sig kritisk till islam, men väl att den negativa attityden till islam är ett centralt problem. Religion och kultur bör ses som något generellt positivt medan kritik "utifrån och uppifrån" är irrelevant och/eller destruktiv. Själva användandet av begreppet kan ses som ett försök att vända intresset från saksfrågan, islams förtjänster eller brister, till en bedömning av en grupp personer.

Är det så att dessa överreagerar på ett onyanserat, ja rentav sjukligt sätt, mot något som man bör anse vara harmlöst? Eller är det istället så att islamofobi är en manipulativ term som hotar att förhindra en seriös diskussion?

Fobitermen ett instrument i maktens tjänst

Att psykologisera meningsmotståndare måste ses som en helt legitim verksamhet och något som ofta ger bättre förståelse än att helt hålla sig till motpartens explicita argument, men att sjukdomsklassificera andras åsikter är att gå ett steg utöver att psykologisera.

Det kan sägas att det finns fördelar med en hövlig debatt, men i en hetsigare diskussion kan det knappast ses som svåra övertramp att använda termer som fobi, besatt, skräck och panik mot en meningsmotståndare. Enstaka anklagelser

mot enskilda personer bedömer jag som harmlösa, men inte om det rör sig om ett mer systematiskt fobianvändande. Då är det inte längre primärt en analys eller en personlig reaktion, utan en problematisk maktutövning. Tung kritik måste besvaras på ett övertygande sätt, medan "galna" invändningar kan ignoreras utan argument, vilket är en stor fördel när argumenten är svaga.

Detta manar till eftertanke över fobi-diagnosen och riktar uppmärksamhet mot dem som ställer den diagnosen och deras motiv. Termen visar ju inte primärt att vissa personer och idéer är offer för kritiker med sjuka åsikter, utan udden riktas tvärtom mot dessa åsikter som sjukdomsstämplat liksom de som hyser dem. Fobitermen är ett instrument i maktens tjänst mot dem som inte lyder ett tabu. För att bli en gängse term med en mobbingkapacitet krävs att en eller flera starka grupper har ett intresse av att introducera ett tabu genom att sjukdomsklassa kritiken.

Den postkommunistiska vänstern och islam

En viktig grupp som gärna stämplat meningsmotståndare som islamofober är den postkommunistiska vänstern med sin starka ställning inom massmedia.

Med risk för att generalisera i överhand tror jag att den gängse vänstersympatisören beskriver sig själv som radikal, feminist

och ateist. Det finns, minst sagt, en bristande överensstämmelse med en rörelse som är reaktionär, patriarkal och religiös. Hur skall då denna motvilja mot islamkritik förstås?

En gemensam nämnare är antiamerikanism; mina fienders fiende är mina vänner är en beprövad strategi. En annan faktor för islamsympati är besvikelse över det svenska proletariatet. De nya moderaterna har pekat ut en särskiljande linje i samhället: "utanförskapet". Socialdemokratin ser samma riskgrupp: "alla ska med". Extremvännern har noterat och ser en ny målgrupp; de satsar på "trasproletariatet". En nyimporterad underklass bör rimligtvis utgöras av människor som är missnöjda med sin lott och kan bli allierade i kampen mot det västerländska samhälle de själva tycker så illa om.

En av kapitalismens synder är, att den påtalar för icke västerländska folk, att de lever i relativ materialistisk misär. I stora delar av tredje värden inspirerar Väst till efterföljd, men för vissa grupper blir reaktionen huvudsakligen en känsla av underlägsenhet och förödmjukelse. De ickemuslimska islamsympatisörerna ger således inte uttryck för generellt positiva bedömningar av islam som trossystem eller värdegrund, men de ser gärna muslimerna som "allierade" med utanförskap och våldsbegäret som främsta tillgångar. I denna oheliga allians kan man fråga sig vilken av de båda parterna som skall anses gälla som "den nyttige idioten"?

En mindre inflytelserik grupp som

varnar för islamofobi är religiösa av andra trosuppfattningar. För dem ligger en lockelse i att expandera detta begrepp till ett tabu mot religionskritik i allmänhet. Bör inte var och en få vara ifred och bli salig på sin tro? Att kritisera andra tilltalar många, men att utsättas för kritik upplevs ofta som påfrestande och många religiösa befinner sig ofta i den defensiva rollen. En atmosfär med tolerans för kritik attraherar en del troende mindre än en traditionell respektkultur.

Den mer gängse svenska inställningen

Om man skall fånga in den mer gängse svenska inställningen till islam bör huvudintresset riktas mot en mellangrupp, en som inte formulerar någon islamkritik, men inte heller är islamsympatiserande. Dess primära intresse är att inte bli inblandad i en laddad fråga, som är starkt kopplad till ideologisk konfrontation och även väpnad konflikt. Få svenskar lockas till en diskussion om vad koranen säger eller om muslimsk politik, så en attraktiv position är att deklarerera neutralitet. Okunnighet blir då inte ett problem utan ett stöd för det förhållningssättet. Det finns en lång svensk tradition att söka hålla sig undan hårda konflikter.

Ett uttryck för svensk politik är **Bodströmdoktrinen** från 1982, enligt vilken Sverige inte skall ägna sig åt systemkritik som ju lätt blir massiv mot regimer och ideologier som förtrycker sina medborgare. I stället skall Sverige rikta mer sporadisk och marginell kritik, vilket är ägnat att irritera det kritiserade landet mindre och ibland kanske bidra till en mindre korrigeringsom som kan ses som ett litet steg framåt. Om en regim inte avrättar en journalist kan den ges svenskt beröm och andra regimer kan kritiseras för smärre förseelser. En politik eller kanske snarare ett förhållningssätt, som kan ses som diplomatisk, balanserad och pragmatisk. Om islam och islamism förblir ett svårt internationellt problem är neutralitet en politisk linje som ligger nära till hands.

Särskiljandet mellan islamister och "vanliga" muslimer

Sedan terrorattacken mot New York drivs internationellt en "exkommunikationsstrategi", som bygger på att man särskiljer hårt

mellan islamister och "vanliga" muslimer. Man fördömer de förstnämnda och deklarerar, att de inte har något med islam att göra. Tanken är naturligtvis att det i och för sig auktoritära islam - de flesta muslimska regimer och en stor del av deras befolkning - liksom mer reformistiska muslimer behöver all hjälp de kan få mot det totalitära fundamentalistiska islam. Det bildas en bred politisk uppslutning bakom den strategiska uppfattningen, att det finns ett islam som är gott - det som är ont är egentligen inte alls islam.

Fördömandet av islamofobi är väl kompatibel med alliansintresset från vänsterextrema grupper, neutralitetstraditionen i svensk kultur och den internationella exkommunikationsstrategin mot islamismen.

Vilken politik skall föras gentemot den muslimska världen?

Vilken politik skall då föras gentemot den muslimska världen? En eftergiftspolitik gentemot muslimernas önskemål framstår för många som en konstruktiv politik: bejaka invandringen av muslimer till Europa, bygg fler moskéer och minareter, fortsätt den promuslimska linjen på Balkan gällande Bosnien och Kosovo, ge Turkiet medlemskap i EU, hoppas på utveckling av ett "europeiskt islam", som är mer sympatiskt inställd till demokrati. Ett tabu för kritik av islam passar i den strategin.

Ett alternativ till eftergiftspolitik är - liksom i relationen med nationalsocialister och kommunister - vad som i internationell terminologi kallas *containment*, inneslutningspolitik. En sådan särskiljer sig från *appeasement*, eftergiftspolitik, men utesluter också ett tredje alternativ i form av ett mer aktivt offensivt engagemang.

Möjligheterna till att aktivt befria andra folk och gripa in i deras "nation building" är begränsad. Samtidigt finns en lång historisk tradition att vilja främja utveckling mot ett liberalt samhällsbygge.

Inte minst kommunismens sammanbrott kan ses som ett stöd för att *containment* kan vara en klok strategi. Enligt den gäller det att inte kompromissa med demokratiska värden för att uppnå kortsiktig enighet utan låta motståndarens idéer slitas ned i sin kamp med verkligheten. Diktaturer av olika kulörer har ofta fallit på att makthavarna och deras allierade tappat tron på den egna förmågan att lösa

centrala samhällsproblem. Inneslutning innebär inte att status quo i diktaturerna består på längre sikt.

Eftergiftspolitikens svagheter

I jämförelse framstår eftergiftslinjen som mer optimistisk och aktiv än inneslutningslinjen, men den lider dessvärre av centrala intellektuella svagheter.

Det är lätt att göra det ideologiska felslutet att tro att världen faktiskt är som man vill att den skall vara. Problemen vore väsentligt mindre om islamisterna inte var muslimer utan avfallingar från islam. Den frågan avgörs dock inte av oss otrogna utan inom islam och föga tyder på att reformisterna är vinnare i den tvekampen.

Vi sekulariserade felbedömer lätt möjligheterna för vi uppfattar kristna fundamentalister som svaga jämfört med halvsekulariserade kristna. Vi glömmer att den bedömningen görs av sekulariserade personer, som inte fäster större vikt vid orden i den heliga skriften, utan gör mer fristående bedömningar av rimligheten i olika påbud. Inför en religiös publik tror jag dessvärre, att fundamentalister - såväl kristna som muslimer - har stora möjligheter att vinna över reformister: Varför skulle Gud inte mena det han säger? Varför skall tydliga instruktioner ibland tolkas som otydliga metaforer? Den direkta tolkningen framstår som så mycket starkare än teologisk revisionism.

Det är värt att betänka, att den kristna reformationen i hög grad var en återgång till texten. **Abrahams** religioner visar alla på skriftens långlivade kraft. Koranen har avsnitt som manar till försoning, men det centrala är förekomsten av minst sagt bloddrypande avsnitt som rekommenderar ett heligt krig utan pardon mot de otrogna. Att omtolka **Muhammed** till en profet för tolerans och samexistens är lika problematiskt som att framställa **Karl Marx** som gråsose. Revisionismens möjligheter bör inte överskattas.

Hatet växer bland unga muslimer

Vidare är det svårt att se en bipolaritet bland muslimer, där ett fåtal extremister bjärt avskiljer sig från huvudgruppen. Det är snarare en fråga om ett sluttande plan, där stora grupper hyser hat mot Västerlandet och en ökad villighet att ta till våldshandlingar.

Muslimer som bor i Väst har inte sekulariserats eller demokratiserats i någon större omfattning. I Storbritannien kan vi se, att unga brittiska muslimer har mer extrema åsikter än äldre. I många länder exempelvis Jordanien, Pakistan, Indonesien och Marocko uttrycker omkring hälften av befolkningen åtminstone vissa sympatier för **Usama bin Laden** och angrepp på civila mål. De inskränkningar i yttrandefriheten, som beslutades av FN 2007 för att skydda religioner (läs islam) från kritik var inte något som drevs fram av de fundamentalistiska extremisterna, utan av normala muslimska diktaturer - de som skall vara våra allierade i kampen mot religiös extremism. 16 av de 17 muslimska stater som sitter i FN:s råd för mänskliga rättigheter röstade för restriktioner av yttrandefriheten.

Lösningen ligger därför knappast i någon pågående reformering av islam utan i en sekularisering i ett långt perspektiv. På kort och medellång sikt tycks det vara rimligt att ha en pessimistisk syn på islam/islamismen och att det gäller att inrikta våra ansträngningar på att söka begränsa dess skadeverkningar. Det är inte ens troligt att västerländska eftergifter uppfattas som "prestationer" av dessa "moderata" grupper. Av fundamentalisterna kommer eftergifter snarare att ses som delmål - delmål skapade av rädsla för fundamentalismen. Detta genererar i sin tur "respekt" och nyrekrytering.

Neutral helhetsbedömning förutsätter balanserad kritik

Vi kan knappast rycka på axlarna, när bomber briserar i plan eller tåg. Det är oskäligt att inte fördöma islamistisk terrorism. Vill man ändå hävda en neutral helhetsbedömning, att det inte är något speciellt fel med islam, så måste denna kritik balanseras, vilket kan ske på två sätt.

Den ena metoden är att hävda, att vi beter oss illa eller "exkluderande" mot muslimer, vilket skulle kunna vara något av en förklaring och en ursäkt för islamisternas brott. Hatet och intoleransen finns till övervägande del hos muslimerna och riktas såväl mot de kristna/sekulariserade som mot muslimer, som hör till andra grupperingar. Trots detta söker inflytelserika debattörer definiera "hatbrott" som att hat är något som riktas mot muslimer, istället för att notera hatet riktat från muslimer. Det smutsiga kriget mellan shiiter och

sunni i Irak framställs som en effekt av den amerikanska ockupationen. Islams månghundraåriga imperialism tonas ner och de kristna offensiverna, främst korstågen, lyfts fram. Rollen som offer är populär. Västerländsk självkritik riskerar att bekräfta och förstärka en känsla hos muslimer att vara illa behandlade.

Den andra metoden för att eftersträva ett neutralt omdöme om islam är att uttrycka så positiva omdömen som möjligt om de icke-islamistiska muslimerna och hävda, att islam som helhet inte avviker negativt. Det gäller att undvika statistik, som visar på en hög andel kriminella bland muslimer. Den som ogillar muslimska friskolor nödgas försäkra, att han är precis lika orolig för att kristna friskolor låter religionen gå ut över det sekulära lärandet. Det gäller att undvika kulturellt motiverade brott som könsstämpningar och hedersmord genom att se dem som ointressanta specialfall i en större allmän brottsgrupp. Även många feminister har rättat in sig i ledet. Diskussionen snörps åt och obehagliga fakta förnekas. Enklarest är att inte vara mot något som har en muslimsk aspekt och försäkra att muslimer är precis som alla andra. Den dominerande doktrinen blir, att det inte finns några eller möjligtvis högst begränsade fel hos islam.

Rädslan fört islam och islamisterna

Den vetenskapliga analysen av religionen riktas mot sanningsfrågor men också mot effektfrågor. Det är av stort intresse om en religion bidrar eller motverkar demokrati, ekonomisk utveckling, kriminalitet, existentiell ångest och mycket annat. Åtminstone sedan **Max Weber** är dessa legitima sociologiska problemställningar, men nu sviktar entusiasmen för frågor som kan ge dåliga betyg för islam.

Fanatism förskräcker och den normala reaktionen för många modern västerlänning är att ligga lågt och undvika bråk. Den största framgången för muslimsk terrorism i Väst är, hur terrorbombningarna i Madrid 2004 påverkade valutgången och den spanska politiken. Och när den danska regeringen och den danska pressen visat stort civillikage genom att hålla en stringent linje i karikatyrfrågan, trots omfattande hot, så uttrycker svenska debattörer bekymmer över att danskarna skulle vara "intoleranta".

Rädsla för islam finns i många grupper men förmodligen i högre grad bland dem

som förespråkar eftergiftspolitik än bland de islamkritiska. Hos de senare finns framförallt en oro för att inhemska politiker och journalister inte står upp för demokratiska och nationella intressen.

En parallell till islamofobi är termen "kommunistiskräck". Det ordet hade en relativt omfattande användning i Sverige, trots att kommunistiska stater högst konkret ansåg sina kritiker sjuka och spärrade in dem på mentalsjukhus. Med historiens facit är det svårförnekad att antikommunisterna hade rätt. Men brist på civillikage och taktiskt agerande förledde många ick-kommunister till den märkliga linjen att kritik av denna totalitära rörelse skulle vara återhållsam och sporadisk, medan konsekvent systemkritik utifrån demokratiska värderingar var en extrem besatthet. Skall vi få en repris i anpasslighet, när kritiker utmålas som hysteriska fridstörare?

Ett tabu i tiden

Hotet i begreppet islamofobi består enligt denna analys i att islamsympatisörer samt muslimer lyckas marknadsföra detta som en så stigmatiserad term, att de islamkritiska skräms till tystnad och den stora gruppen neutralister successivt anpassar sig till allt större eftergifter.

Det är populärt att hoppas, att islam är en privat tro hos vissa individer som inte har någon social effekt; man väljer att se islam som en ickefaktor. Påtagliga problem hänvisas till några mer metafysiska fenomen som "patriarkala strukturer", som paradoxalt nog förklarar vara något som inte har med kultur och religion att göra. Denna förklaringsmodell är naturligtvis högst sårbar för kritik. Det utgör ett centralt motiv bakom en strävan att tysta en fri debatt genom att beordra en mer positiv syn på islam och etablera en mobbingsstrategi mot dem som opponerar sig med islamofobi som centralt begrepp.

Den samsyn som finns mellan alliansintresset neutralitetsmentaliteten och exkommunikationsstrategin gör, att det föreligger ett avsevärt konformistiskt tryck mot att överhuvud taget uttrycka en kritisk syn på islam och dess kulturella och politiska inflytande. Islamofobi – ett tabu i tiden